

ЖИТИ — ЦЕ...

— Тисячу років тому чи тисячу років по тому... Байдуже, де ти живеш, заможна чи ні — чотири фази жіночого життя незмінні, — каже мені Поважна Пані. — Ти маленька дівчинка, а отже, перебуваєш у молочній фазі. Коли тобі виповниться п'ятнадцять років, ти вступиш у фазу заколювання волосся. Зачіска сповістить світові про готовність до шлюбу. — Вона усміхається. — Скажи, доню, що буде далі?

— Фаза рису й солі, — слухняно відповідаю я, хоча думками витаю десь далеко.

Ми з матір'ю сидимо на порцелянових садових табуретах під критою колонадою у дворі нашого будинку. Зараз сезон дощів, тому видимий шматок неба обважнів від хмар, а повітря стає вологим, задушливим. Два мініатюрні апельсинові дерева в однакових горщиках виструнчилися поряд. В інших вазонах красуються цимбідіуми, зі схиленими під вагою квіток стеблами. Збирається на дощ, але доки він не розійшовся, пташки метушаться на дереві гінко, що дарує легку прохолоду в літній день. Відчуваю запах моря — його я бачила лише на картинах. Утім, навколишній аромат не розріджує неприємного запаху від перев'язаних ніг² Поважної Пані.

² Перев'язування або бинтування ніг — звичай, що практикували в Китаї (зокрема серед аристократії) від початку Х до початку ХХ ст.

— Думками ти не зі мною. — Голос звучить так само кво-ло, яким на вигляд є її тіло. — Ти мусиш бути уважною. — Вона потягнулась і взяла мене за руку. — Сьогодні болить?

Я киваю, а вона продовжує.

— Спогади про страждання, які ти відчувала під час бинтування, ніколи не покинуть тебе повністю. Відтепер і до самої смерті траплятимуться дні, коли біль буде навідуватися: якщо надто довго стоятимеш чи дуже далеко ходитимеш, якщо змінюватиметься погода чи якщо не дбатимеш про ноги. — Мати співчутливо стискає мою руку. — Коли вони пульсують або болять, нагадуй собі, що одного дня страждання стануть для твого майбутнього чоловіка доказом кохання. Зосередься на чомусь іншому, це вгамує біль.

Моя мати мудра, тому всі вдома, зокрема мій брат Їфен і я, називають її Поважною Пані — відповідно до почесного титулу, що його мають дружини таких сановитих чоловіків, як мій батько. Хоча матуся запримітила мою не увагу, я помічаю, що відволіклася й вона. До нас долинає жіночий спів. Певно, батькова наложниця пані Джао розважає його та гостей.

— Ти вмієш... коли хочеш... — вимовляє нарешті мати. — Здатність цілком зосереджуватися — це те, що нас рятує. — Вона на мить замовкає, і чоловічий сміх (голос батька, що вирізняється з-поміж інших) огортає нас, немов туман. Потім запитує: — Продовжимо?

Я переводжу подих і веду далі:

— Фаза рису й солі — найважливіший період у житті жінки. У цей час я виконуватиму обов'язки дружини та матері...

— ...як я зараз. — Поважна Пані граційно відкидає голову, через що нефритові підвіски на золотих шпильках, якими прикрашений пучок, тихенько побрязкують. Вона

надзвичайно бліда й витончена. — Кожен день починається на зорі. Я підіймаюсь удосвіта, вмиваюся, полощу рот запашним чаєм, доглядаю за ногами, роблю зачіску та наношу макіяж. Потім прямую до кухні, аби переконатися, що слуги розпалили вогонь і готують сніданок.

Зітхнувши, мати відпускає мою руку — її вочевидь утомила необхідність вимовляти всі ці слова, — потім беззвучно вдихає, перш ніж промовляє знову:

— Основа навчання — це запам'ятати ці обов'язки, але ти отримуєш нагоду вчитися і тоді, коли спостерігаєш, як я наглядаю за виконанням щоденних робіт. Стежу, щоб принесли воду та паливо, посилаю на ринок служницю з великими ступнями, перевіряю, чи випрала одяг (зокрема і речі пані Джао)... Я маю безліч домашніх обов'язків. Так... що ще?

Мати навчає мене вже чотири роки, і я знаю, на яку відповідь вона очікує.

— Ще мені варто навчитися вишивати, грати на цитрі, запам'ятовувати вислови з «Аналектів Конфуція»³...

— ...А також з інших текстів. Щоб ти зрозуміла, що повинна робити й чого слід уникати, коли настане час переїжджати в дім чоловіка. — Вона совається на табуретці. — Урешті-решт ти доживеш до сидіння мовчки. Ти розумієш, про що я?

Мабуть, причина у моєму фізичному болі, хоча сльози навертаються на очі вже від самої думки про сум і самотність під час сидіння мовчки.

— Цей момент настане, коли я вже не зможу приводити дітей на світ...

³ Конфуціанський текст із вказівками щодо поведінки жінки в китайському суспільстві, що передбачали підпорядкування батькові, чоловікові та свекру.

— І триватиме протягом вдівства. Ти залишишся на цьому світі та чекатимеш, коли смерть возз'єднає тебе з чоловіком. Отже...

Покоївка принесла тачку із закусками, тож ми з матір'ю можемо продовжувати навчання, не перериваючись на обід. За дві години Поважна Пані просить мене повторити правила, які ми щойно засвоїли.

— Під час ходи не можна вертати головою, — покірно вимовляю я. — Під час розмови не розтуляти широко рота. Стоячи, не шелестіти спідницею. Коли радісно, голосно не сміятися. Коли відчуваєш гнів, ніколи не підвищувати голосу. Я навіки попрощаюся з бажанням вийти за межі внутрішніх покоїв. Ці кімнати призначені лише для жінок.

— Дуже добре, — хвалить Поважна Пані. — Завжди пам'ятай про своє місце в цьому світі. Дотримуючись правил, ти станеш чесною та доброю людиною.

Вона заплющує очі. Їй також боляче, але почуття гідності не дає їй у цьому зізнатися.

Писк мого молодшого брата перериває особливий момент між нами. Їфен біжить через подвір'я. Його мати, пані Джао, — звільнена від своїх обов'язків — виринає позаду. Її ноги також перебинтовані, а кроки такі дрібні, що здається, вона пливе, ніби...

— Ніби привид, — шепоче мати, немов прочитала мої думки.

Їфен кидається до моєї матері, падає обличчям їй на коліна та хихотить. Хоча пані Джао й дала йому життя, але Поважна Пані є не лише його ритуальною матір'ю — вона офіційно прийняла його за сина. Це значить, що Їфен підносить дари та виконуватиме всі обряди й церемонії після того, як моя мати та наш батько відійдуть у Потойбіччя.

Мати вмощує Їфена на коліна, обтрушуючи його подошви, щоб вони не забруднили шовкової сукні.

— Ви вільні, пані Джао.

— Так, Поважна Пані.

Наложниця ввічливо киває, а потім тихо зникає з двору.

Мати переходить до післяобіднього уроку, спільного для нас з Їфеном. Щодня ми вчитимемося разом, аж поки йому виповниться сім років. Тоді, згідно з «Книгою обрядів», хлопцям та дівчатам заборонено сидіти на одному килимку чи їсти за одним столом. Їфен покине нас та перейде до бібліотеки, де годинами готуватиметься з приватними вчителями до державних іспитів⁴.

— У сім'ї слід підтримувати гармонію, проте всім відомо, як це важко, — починає Поважна Пані. — Зрештою, ієрогліф на позначення *біди* зображає *двох жінок* під одним *дахом*, тоді як ієрогліф, що зображає *одну жінку* під дахом, значить...

— *Мир*, — відповідаю я.

— Добре. Свиня під дахом позначає...

— *В'язницю*.

— Не існує ієрогліфа, в якому під дахом був би зображений чоловік. Усі ми є власністю чоловіка — і тварини, і жінки. Ми, жінки, існуємо, щоб дарувати йому спадкоємців, годувати, одягати й розважати його. Ніколи не забувай про це.

Поки брат декламує простенькі вірші, я працюю над вишиттям. Сподіваюся, мені добре вдається приховувати розчарування. Я знаю, що мого батька та його друзів розважає не тільки пані Джао. Їфен також сяє вміннями.

⁴ Йдеться про систему централізованих екзаменів для отримання чиновницької посади в домодерному Китаї.

Зараз же щоразу, коли він забуває рядок, Поважна Пані кидає на мене погляд, щоб я договорила за нього.

Так я вчуся всього того, що й брат. Я старша, тож маю набагато кращу пам'ять. Навіть умію добре використовувати слова й образи з віршів у думках і під час розмови. Однак сьогодні на одному з рядків я запнулася. Поважна Пані стискає губи.

— Ти не складатимеш державних іспитів і не студюватимеш наук, як Їфен, — зауважує вона, — але одного дня станеш матір'ю синів. Щоб допомогти їм у майбутньому навчанні, маеш навчатися зараз.

Мені боляче її розчаровувати, адже коли день чудовий, я можу декламувати вірші з «Книги од» і читати вголос «Класику шанобливості для дівчат». Сьогодні не один із таких днів.

Вечоріє. Мати оголошує, що час переходить до класу. Ми з Їфеном ідемо слідом за Поважною Пані на належній відстані. Складки її сукні погойдуються хвилями, а рукави надуває вітерець, як на картині. Надворі так вітряно, що ми аж задихаємося від запаху її перев'язаних ніг. Зрештою від моїх теж колись струменітиме особливий аромат і причаровуватиме чоловіка, як любить нагадувати мати, коли я плачу під час бинтування. Нині запах від маминих ніг зовсім не чарівний. Важко ковтаю слину, бо на мене накочує хвиля нудоти.

Не пам'ятаю, щоб я хоч раз була поза межами нашого комплексу. Поки не досягну віку заклоування волосся і мене не заберуть у дім мого чоловіка, цілком можливо, що я ні разу не пройду крізь головну браму маєтку. Проте мені байдуже. Я люблю наш дім, особливо клас, з його побіленими стінами, простими меблями та полицями, наповненими книгами й сувоями. Мати сидить по один бік столу, ми з братом — навпроти. Вона спостерігає за тим,

як я подрібною чорнило на чорнильному камені⁵ та додаю туди воду, щоб досягти бездоганної щільності й чорноти. Я тримаю пензель в одній руці, а іншою підтягую рукав догори й назад, щоб він не забруднився. Поважна Пані казала, що кожен штрих каліграфії має бути плавним і водночас рішучим. Поруч зі мною неабияких зусиль докладає Їфен, однак його ієрогліфи виходять незграбними. Задивившись на братову роботу, я припустилася другої помилки за день. Штрих не тоншає, як край брови, а натомість розпливається чорнильною плямою. Я підіймаю пензель, схиливши голову, витріщаюся на витворений безлад та чекаю на реакцію матері.

Проте вона мовчить, а я підводжу очі. Матуся визирає з вікна, не помічаючи ні мене, ні моєї помилки, ні Їфенових каракулів. У такі миті ми знаємо, що вона згадує двох моїх старших братів, які померли в один день п'ять років тому від віспи — хвороби райських квітів. Якби вони вижили, їм було б зараз десять і дванадцять років. А мій батько, можливо, не привів би пані Джао і тоді я б не мала Їфена за молодшого брата, а в моєї матері не було б ритуального сина.

Входить моя покоївка Маківка, і Поважна Пані злегка їй киває. Не глянувши на мою роботу, вона каже:

— На сьогодні досить. Маківко, простеж, будь ласка, щоб діти переодягнулись, а потім відведи їх у бібліотеку до батька.

Маківка відводить Їфена до пані Джао, а потім ми вдвох ступаємо до моєї кімнати. Батько купив мені Маківку на день народження. Їй п'ятнадцять, вона має великі ноги. У неї

⁵ Традиційне китайське письмове приладдя (кам'яна ступка для подрібнення та утримання чорнила).